

Ontwerper Ronald Rietveld groeide op in Gorinchem, één van de vestingsteden van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. En daar ontstond zijn passie voor het rivierenlandschap met zijn forten en bunkers. Hij begon hij een onderzoek naar de ruim 700 betonwerken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Dit onderzoek resulteerde in een boek: *Versteende Ridders*.

Een houten steiger loopt straks dwars door een doorgezaagde bunker. Een watervlak maakt de inundatieplas in tijden van oorlog zichtbaar.

Versteende ridders in zicht!

‘In tegenstelling tot de 46 forten die de linie telt, is er voor de 700 bunkers eigenlijk heel weinig aandacht. Niemand had erover nagedacht. De forten spreken bij veel mensen tot de verbeelding, maar de grijze grauwe bunkers spreken weinig mensen aan’, vertelt Ronald Rietveld op zijn kantoor in Amsterdam. Hij begon aan de inventarisatie van de 700 betonwerken uit pure interesse. En vanwege het feit dat ze anders zouden verdwijnen omdat bijna niemand hun betekenis begrijpt. Militair historicus Douwe Koen bracht de nog bestaande betonwerken en hun betekenis in het militaire systeem – en daarmee de cultuurhistorie – in kaart. Rietveld onderzocht

wat hun toekomstige betekenis kan zijn. ‘De vraag daarbij is’, zegt Rietveld, ‘hoe je de betonwerken moet benaderen.’ Rietveld heeft dat uiteindelijk als volgt gedaan: ‘Je moet ze in clusters bij elkaar laten zien. De plek kun je verbijzonderen door landschap en beeldende kunst te combineren. Je moet ze zichtbaar maken voor een groot publiek. Vaak wordt er nagedacht over bepaalde punten – zoals de forten – maar in dit geval moet er vooral over de vlakken, de inundatiegebieden, nagedacht worden.’

Visie

Rietveld hoopt op een veel intensiever creatief gebruik van de Nieuwe Hollandse

Waterlinie. ‘We moeten daar met zijn allen aan werken’, zegt hij. Eigenlijk is de Nieuwe Hollandse Waterlinie een landschapspark van 80 kilometer lengte met natuur, gebouwde werken en veel afwisseling in het landschap. Dat krijg je cadeau! Dit is hét Nationale Park van de eenentwintigste eeuw. Het heeft deze titel nog niet, maar kan het zeker krijgen.’ Rietveld wil de linie op grote schaal toegankelijk en beleefbaar maken. ‘De Waterlinie moet vooral de betekenis terug krijgen die hij vroeger had; de vorm en het beeld zijn secundair. Het beeld communiceert de functie. De Waterlinie is een stelsel van forten, inundatievelden en bunkers en alleen door de samenhang kon

de linie functioneren als verdedigingswerk. Uitzonderingen in die linie moet je expliciet maken. In een object moet je kunnen zien wat zijn functie is in de gehele Waterlinie. Maar hoe kun je deze vaak verscholen plekken ontsluiten en hoe vertaal je hun functie naar beeldtaal?’

Als vervolg op het onderzoek en het boek is Rietveld nu twee concrete projecten aan het vormgeven: de Diefdijklinie en Fort Werk aan het Spoel in opdracht van de gemeente Culemborg. Rietveld werkt voor deze en andere projecten samen met beeldend kunstenaar Erik de Lyon van Atelier de Lyon.

Diefdijklinie

Voor Dienst Landelijk Gebied werkt Rietveld aan een bunker van de Diefdijklinie in de buurt van de A2 bij Culemborg. Hij licht zijn plan aan de hand van computerbeelden toe. ‘De bunker wordt deze zomer doorgezaagd zodat vanaf de buitenkant te zien is, hoe het er van binnen uitziet. Een houten steiger loopt er dwars doorheen en een ondiep watervlak maakt de vroegere inundatieplas in tijden van oorlog zichtbaar. Wandelaars kunnen over de steiger door de bunker heenlopen en over het inundatieveld naar het aangrenzende natuurgebied. Aan de andere kant van de route over de steiger, staat een bunker in het land op heipalen.’ Door de daling van de bodem in Nederland

Bunker aan de Diefdijk wordt doorgezaagd zodat aan de buitenkant te zien is, hoe het er van binnen uitziet.

zijn de oude heipalen zichtbaar geworden en mensen kunnen hier dus goed zien wat het effect van bodemdaling is. ‘Er is voor deze bunkers gekozen vanwege de ligging naast de A2: er komen duizenden automobilisten per dag langs. Ze worden nieuwsgierig en zo zien ze waar hun belastinggeld aan wordt besteed.’

Fort Werk aan ‘t Spoel

Aan de Lekdijk tussen fort Everdingen en Culemborg ligt het vervallen fort Werk aan het Spoel. Dit fort diende ter verdediging van de voormalige inundatiesluis: water uit de Lek werd in oorlogstijd in de polder bij Culemborg gelaten. Nu wil de gemeente er een publieke attractie van maken. Het fort ligt zowel binnendijs als buitendijs; de dijk loopt dwars door het fort, dat maakt het uniek. ‘Voor het ontwerp is gekeken naar de geschiedenis van de Waterlinie toen deze nog in functie was en het naoorlogse gebruik door eerst de Genie en later de Explosieven Opruimingsdienst. De geschiedenis is dus gelaagd en de kunst is om interessante elementen omhoog te halen.’

Was het fort eerst nog een grote groene oase met veel oude populieren op de verdedigingswallen; nu wordt het een nieuw grassculptuur die alle nieuwe en historische elementen met elkaar verbindt, waaronder het amfiteater, de horeca, de bunkers en de bomvrije gebouwen. Rietveld: ‘Het amfiteater is nieuw: in een bestaande kuil hebben we grote grastrappen gemaakt met steile taluds. Binnen de verdedigingswallen komt er een strak gazon en buiten de wallen is het ruig met beplanting.’ Rietveld vervolgt: ‘De fortwachterswoning blijft bestaan, daar komt de fortbeheerder te wonen. Er komt een nieuwe horecavoorziening die geëxploiteerd gaat worden door de uitbaters van de Veldkeuken, een biologische keuken en bakkerij.’ De architectuur van dit gebouw van MONK architecten is hedendaags, maar refereert wel aan de typische houten huizen in de Waterlinie. De vervallen genieloods wordt op een andere plek op het fortterrein teruggebouwd, geschikt voor allerlei workshops. Ook komt er een kunstenaar op het fort met een atelier, wat het fort levendig maakt. ‘Dit wordt een superplek aan de Waterlinie-route’, zegt Rietveld. ‘Een fort voor iedereen toegankelijk, waar de historie van de Waterlinie te beleven is.’

Liesbeth van Rijnsbergen en Tamara van Tricht

Ronald Rietveld studeert in 1998 af in de richting ontwerp. In 2003 studeert hij cum laude af aan de Academie van Bouwkunst in Amsterdam, in de richting landschapsarchitectuur. Met het afstudeerplan Deltawerken 2.0 wint hij in 2004 de Archiprix (derde prijs). Na het winnen van de Prix de Rome Architectuur (eerste prijs) in 2006 richt hij samen met zijn broer Erik zijn eigen ontwerp- en onderzoeksbureau Rietveld Landscape op. Hiernaast geeft Ronald Rietveld regelmatig voordrachten bij symposia en conferenties en is hij docent aan de Design Academy in Eindhoven.

Het boek **Versteende Ridders – De Nieuwe Hollandse Waterlinie** is een uitgave van Uitgeverij Blauwdruk in samenwerking met B+B, Douwe Koen, Ronald Rietveld en Frederica Rijkenberg.

Te verkrijgen via: www.blauwdruk.nl, prijs: € 29,90.